

PAPER DETAILS

TITLE: Rus edebiyatında Kafkas esiri konusunun tarihsel tipolojisi üzerine

AUTHORS: Tamilla ALIYEVA

PAGES: 987-1003

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2607803>

60. Rus edebiyatında Kafkas esiri konusunun tarihsel tipolojisi üzerine

Tamilla ALİYEVA¹

APA: Aliyeva, T. (2022). Rus edebiyatında Kafkas esiri konusunun tarihsel tipolojisi üzerine. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (29), 987-1003. DOI: 10.29000/rumelide.1164908.

Öz

Rus edebiyatında önemli bir yer tutan geleneksel temalardan biri de “Kafkas esiri” temasıdır. Bu tema, Rus yazar ve şairler A. Puşkin, A. Griboyedov, M. Lermontov, A. Bestujev-Marlinskiy, L. N. Tolstoy, V. Velichko, N. Tikhonov, V. Makanin vd. tarafından politik, sosyal, felsefi yönleriyle bütüncül bir şekilde kullanılmıştır. Kafkas esiri konusunun tarihi ve edebî anlamdaki önemi, Rusya'nın Avrasya coğrafyasına bakışını, Rusların Kafkasya ile ilişkilerini irdelemesinden gelmesidir denilebilir. Rus yazarların Kafkasya'da yaşayan Müslümanlara ve Türklere olan ilgileri, bu halkların karakterleri, yaşayışları, gelenekleri ve savaşırlıkları karşısında etkilenmelerinden kaynaklanır. Çalışmamızın merkezinde yer alan “Kafkas esiri” söylemi, 1810-1811'de Kafkasya'yı ziyaret eden Fransız yazar Xavier de Mestr tarafından 1815 yılında kazandırılmıştır. Yazarın romantik-duygusal bir ruhla kaleme aldığı savaşa ilişkin notları, canlı gözlemleri, anlattığı olaylar ve karakterler gerçekçi özelliklerle ayırt edilir ve edebî değerlerinin yanı sıra tarihi önem içerirler. Eşi Rus ordusunda görev yapan bir başka Fransız yazar Frederica Freiggangın, “Ksavi de Mestrin” novellasından bir yıl sonra yayınlanan “Kafkasya ve Gürcistan Üzerine Mektuplar”da aynı konuya değinir. Ancak, XXI. yüzyıl dahil olmak üzere XIX. yüzyılın başından itibaren bu tema, Rus yazarların eserlerinde geniş, çok yönlü ve oldukça şiirsel bir yorum bulmuştur, denilebilir. Kafkasyalıların karakterine, ahlakına ve yaşam tarzına derin ve samimi ilgi, birçok Rus yazarın sanatsal çalışmalarında, mektuplarında ve anılarında geniş yer bulmuştur. Hatta Kafkasya'da savaşan Rus yazarları bile kendi eserlerinde yer alan Kafkas-Müslüman halklarının te msilcilerini içten bir saygı ve sevgiyle anarlar. Klasik Rus şair ve yazarlarından A. Puşkin, M. Lermontov, A. Bestujev-Marlinskiy, L. N. Tolstoy'un bu konuya adanmış çalışmalarına özellikle dikkat edilmelidir. Dolayısıyla Rus edebiyatında Kafkas esiri konusu edebî, felsefi, estetik, tarihi-ideolojik ve Rusya-Kafkas, Rus-Türk ilişkileri açısından güncel bir bilimsel konu olarak dikkat çekmektedir. Bu çalışmada, yukarıda belirtilen hususlar, Kafkasya'daki savaşların Rus edebiyatında sanatsal tasviri, Kafkas savaşı konusu, bu temanın ayrılmaz bir parçası olan “Kafkas esiri” içeriğinin tarihi ve edebî kaynakları, Rusya'nın Avrasya alanındaki tarihsel kaderini ifade eden “Kafkas esiri” kavramının sembolik anlamları, sanatsal doğası ve tarihsel evrimi, Rus klasik ve modern edebiyatının geleneksel bir imgesi ve içeriği olarak ele alınacaktır.

Anahtar kelimeler: Rus edebiyatı, oryantalizm, Kafkasya, Kafkasya savaşı, Kafkas esiri, gerçekçilik, romantizm

¹ Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü (İzmir, Türkiye), tamilla.aliyeva@deu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-5420-3714 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 29.06.2022-kabul tarihi: 20.08.2022; DOI: 10.29000/rumelide.1164908]

On the historical typology of the caucasus captive in Russian literature

Abstract

In this paper, it is focused on the reflections of the wars in the Caucasus on art in Russian literature. The concept of “Caucasian captive”, which is an integral part of the Caucasus war theme, has been studied in the context of its historical and literary sources. The understanding of “Caucasian captive”, which expresses the historical destiny of Russia in the Eurasian geography as a whole, has been reviewed within the framework of its historical formation, symbolic and literary expressions in classical and contemporary Russian literature. One of the traditional themes that has an important place in Russian literature is the “Caucasian captive” theme. This theme has been handled by Russian authors and poets such as A. Pushkin, A. Griboyedov, M. Lermontov, A. Bestujev-Marlinsky, L. N. Tolstoy, V. Velichko, N. Tikhonov, V. Makanin and more in terms of its political, social and philosophical aspects. It can be said that the historical and literary significance of the Caucasian captive subject comes from the analysis of Russia's view of the Eurasian geography and the Russian relations with the Caucasus. The interest of Russian authors in Muslims and Turks living in the Caucasus is due to their being influenced by the characters, lifestyles, traditions and warriors of these peoples. The concept of “Caucasian captive”, which is at the center of our study, was introduced in 1815 by the French author Xavier de Mestr, who visited the Caucasus in 1810-1811. The author's notes on the war, which he wrote in a romantic-emotional spirit, vivid observations, events and characters he describes are distinguished by realistic features and contain historical significance as well as literary values. Another French author, Frederica Freiggang, whose wife served in the Russian army, touches on the same subject in the novel “Letters on the Caucasus and Georgia” published one year after the novel “Ksavia de Mestrin”. However, it can be said that from the beginning of the 19th century, including the 21st century, this theme has been handled in a broad, versatile and highly poetic interpretation in the works of Russian authors. A deep and sincere interest in the character, morality and lifestyle of the Caucasians has found wide coverage in the artistic works, letters and memoirs of many Russian authors. Even the Russian authors who fought in the Caucasus remember the representatives of the Caucasian-Muslim peoples with sincere respect and affection in their works. Particular attention should be paid to the works devoted to this subject by classical Russian poets and authors such as A. Pushkin, M. Lermontov, A. Bestujev-Marlinsky, L. N. Tolstoy. Consequently, the subject of Caucasian captive in Russian literature attracts attention as an up-to-date scientific subject in terms of its literary, philosophical, aesthetic, historical-ideological aspects and Russian-Caucasian and Russian-Turkish relations. In this study, the above mentioned issues, the artistic description of the wars in the Caucasus in Russian literature, the issue of the Caucasian war, the historical and literary sources of the “Caucasian captive” content, which is an integral part of this theme, and the concept of “Caucasian captive” expressing the historical destiny of Russia in Eurasia and its symbolic meanings, artistic nature and historical evolution will be examined as a traditional image and content of classical and modern Russian literature.

Keywords: Russian literature, orientalism, Caucasus, Caucasian war, Caucasian captive, realism, romanticism.

Заметки об исторической типологии темы кавказского пленника в русской литературе

Аннотация

Статья посвящена исторической типологии воплощения одной из традиционных тем, занимающих важное место в русской литературе, теме «кавказского пленника». Понятие «кавказский пленник», являющееся неотъемлемой частью темы кавказской войны, исследовано в статье в контексте своих историко-литературных аспектов, как о литературно-поэтическое и концептуально-мировоззренческое понятие, выражающее историческую судьбу России в евразийской географии в целом, рассмотрено в рамках его исторического формирования, символических и литературных выражений в классической и современной русской литературе. Эта тема находило свое художественное воплощение в творчестве таких классических и современных русских писателей и поэтов, как А. Пушкин, А. Грибоедов, М. Лермонтов, А. Бестуев-Марлинский, Л. Н. Толстой, В. Величко, В. Маканин, которые разрабатывали ее в разносторонних исторических, политических, общественных, духовно-нравственных ракурсах. Можно сказать, что важное историческое и литературное значение темы кавказского пленника проистекает из того, что она отражает евразийскую сущность русской этнической идентичности и этно-поэтической модели мира, историко-культурную позицию русской культуры в евразийской географии и место Кавказа в российской общественной мысли и мировоззрении. Эта тема глубоко раскрывает также гуманное и уважительное отношение русских писателей к кавказцам, в том числе к мусульманам и туркам, проживающим на Кавказе, их глубокий интерес к характеру, образу жизни, традициям этих народов. Дискурс «кавказский пленник», который находится в центре нашего исследования, был введен в литературу в 1815 году французским писателем Ксавье де Местром, посетившим Кавказ в 1810-1811 годах. Реалистически-объективный дух записок, проникновенные наблюдения, эмоциональные оценки автора, его размышления о войне, о важных событиях и ярких персонажах отличаются реалистичными чертами и содержат как историческое, так и литературное значение. Другая французская писательница, Фредерика Фрейганг, муж которой служил в российской армии, в своих «Письмах о Кавказе и Грузии», опубликованных через год после новеллы «Ксавье де Местрин», также затрагивает ту же тему. Однако эта тема, начиная с начала XIX века до наших дней нашла свое широкое, разностороннее и высокопоэтическое воплощение именно в творчестве русских авторов. Глубокий и искренний интерес к характеру, нравственности и образу жизни кавказцев нашел широкое отражение в художественных произведениях, письмах и воспоминаниях многих русских писателей, многие из которых были очевидцами и участниками сложных и динамичных политических, военных событий, происходящих в этом крае. Должны отметить, что почти все русские писатели, воевавшие на Кавказе в рядах российской армии, также с искренним уважением и любовью вспоминают в своих произведениях представителей кавказско-мусульманских народов. С этой точки зрения, особого внимания заслуживают известные произведения таких гениальных русских поэтов и писателей, как А.С. Пушкин, М. Лермонтов, А. Бестуев-Марлинский, Л. Н. Толстой, посвященные данной тематике. В статье предпринята попытка изучения типологического своеобразия художественного воплощения темы «кавказского пленника» в творчестве этих классиков и представителей русской словесности XX и рубежа XX и XXI веков, таких как В. Маканин, Я. Гордин, О. Губенко, А.А. Бабченко, А.В. Черный. В данном исследовании упомянутыми выше пунктами являются художественное изображение войн на Кавказе в русской литературе, проблема Кавказской

войны, исторические и литературные источники содержания "Кавказского пленника", которое является неотъемлемой частью этой темы, и понятие "кавказский пленник", которое выражает историческую судьбу России на евразийском пространстве. В статье, опираясь на анализ текстов, представлены определенные выводы, характеризующие историко-типологические, семантические и функциональные аспекты художественного воплощения темы «кавказского пленника» в историческом ракурсе. Показано, что тема кавказского пленника в русской литературе, имеющее богатую и многогранную традицию художественного воплощения и мировоззренческого осмысления, привлекает внимание как актуальный научный вопрос с точки зрения литературных, философских, эстетических, историко-идеологических точек зрения и нуждается в дальнейших исследованиях в контексте современных исторических реалий и научной парадигмы.

Ключевые слова: Русская литература, ориентализм, Кавказ, Кавказская война, кавказский пленник,

Giriş

Rus edebiyatında Avrasya'cı fikirlerin bir ifadesi olan Kafkasya savaşı, özellikle “Kafkas esiri” konusu, 19. yüzyılın başlarından beri Rus doğu edebiyatında en önemli temalardan biri olmuştur ve Rusya'nın karakteristiğini Avrasya kültürel ve manevi alanı olarak nitelendirmiştir.

Rusya'nın uzun yıllar içerisinde bulunduğu Kafkasya savaşı, A. Prinkin, A. Griboyedov, M. Lermontov, A. Bestujev-Marlinskiy, L. N. Tolstoy, V. Velichko, N. Tihonov, V. Makanin gibi Rus yazarların eserlerinde politik, sosyal, felsefi açıdan geniş yer alır.

Bu konu, tarihî kaderi Kafkasya'ya bağlı olan Rusya'nın Avrasya doğasını yansıtır; ayrıca Rus yazarların Kafkasya'da yaşayan Türkler ve dağlı halkların hürriyetperver, cesur, savaşçı ve doğal karakterlerine olan ilgisinden beslenir.

Tarihî ve edebî kaynaklarda “Kafkas esiri” terimi 1810-1811'de Kafkasya coğrafyasını ziyaret eden Fransız yazar Xavier de Mestr tarafından literatüre kazandırılmıştır (1815).

De Mestrin 1815 yılında kaleme aldığı novellada Çeçenler tarafından ele geçirilen Vladikavkaz kalesinin komutanı, Binbaşı General Delpotsun'un hikâyesi konu edilir. Bu özelliğiyle eser, konuyla ilgili ilk çalışma olarak kabul edilir.

Yazarın, genel olarak romantik-sentimentalist bir üslupla betimlediği savaş, canlı gözlemler, vaka ve karakterler hakkındaki notların gerçek olaylara dayanması sebebiyle eser, edebî değerlerine ek olarak tarihsel öneme sahiptir.

Kocası Rus ordusunda görev yapan başka bir Fransız yazar Frederica Freigang, “Ksavye de Mestrin” novellasında ve bir yıl sonra yayımlanan “Kafkasya ve Gürcistan Hakkında Mektuplar”da aynı hikâyeyi anlatır.

Bu eserlerde esir düşen ve çeşitli zorluklarla karşılaşan Rus subayının Çeçenlerden sevgi ve saygı ile bahsetmesi dikkat çeker.

1812-1815'te Kafkasya'yı ziyaret eden F. Freigang'ın eserinde, yakalanan komutanın Çeçenlere karşı tutumu şöyle anlatılır:

“Azizim inanır mısınız, uzun zamandır birlikte yaşadığı bu vahşilere karşı çok sempati duyuyor ve Çeçenlerden çektiği acılara rağmen onlar için bu özel sevgiyi koruyor... Yerli kadınlar onu koruyorlar, bazen onu ağırlamak ve teselli etmek için geleneksel yemekleriyle geliyorlardı. Onun için gözyaşı dökmeye cesaret ediyorlardı, ama onu serbest bırakmaya karar veremiyorlardı.” (Taho-Godi M.A. №1, 2001: 95-101)

Поверите ли, моя дорогая, он не шёл тельно сочувствует этим дикарям, среди которых живёт давно, и он сохранил эту особенную любовь к ним, несомненно, на страдания, которые вынес у чеченцев... Местные женщины были его покровительницами, и иногда приходили к нему, чтобы угостить его национальными блюдами и утешить в его несчастьях. Они осмеливались проливать над ним слезы, но не решались освободить его.

Yazar, Çeçenler arasındaki ilişkiyi şu cümlelerle anlatır: Esaret sırasında albay olan Delpotson'un Çeçenlerle samimi ilişkileri vardır, dağlılar onunla maslahat ederler, iç meselelerini müzakere ederlermiş. Freygang esir olan başka bir subayın (Rus ordusunda binbaşı) hikâyesini de anlatıyor. Bu hikâye aynı zamanda Çeçenlerin karakterini de ortaya koyar: Acı dolu esaretten kaçmayı başaran binbaşısı, onu ilk kez esir almış Çeçenler “konukları” olarak kabul edip zulümden kurtarırlar.

F. Freigang'ın 1816'da yayınlanan “Mektupları” ile Puşkin'in “Erzurum’a Yolculuğu” arasında Kafkasya doğası, Kafkas karakteri, tarihî olaylar hakkındaki görüş ve gözlemler de özellikle ilgi çekicidir.

De Mestrin ve Freigan tarafından Kafkasların doğası, dağlıların etnik karakteristiği, yaşamı, tarihî olaylarla ilgili notları Kafkasya'nın Avrupa tarafından bilinmeyen yönlerini önemli ölçüde aydınlatmıştır.

Ancak yukarıda bahsettiğimiz yabancı yazarlar, Rus kökenli olan Fransız yazarlarının ve Bayron yaratıcılığının Kafkas esiri konusunun oluşumundaki rolünün yanında bu konu ve imajın yalnızca XIX. yüzyılda değil, XX. ve XXI. yüzyılda da Rus yazarların eserlerinde yer aldığını belirtmemiz gerekir.

Kafkasyalıların karakterine, ahlakına ve yaşam tarzına karşı derin ve samimi ilgi, birçok Rus yazarının eserlerinde, mektuplarında ve anılarında ifade edilmiştir.

Ayrıca, Rus yazarların kendi ülkelerinin Kafkasya'da dağlılara karşı gerçekleşen savaşta taraf olması dahi, eserlerinde yer alan kahramanlarının bu samimi duygularını etkilemez. A. Puşkin'in “Kafkas Esiri”nde dağlılara esir olan bir kahraman, esareti süresince bir Avrupalı gözüyle yerel halkın yaşayışını gözlemler. Halkın oldukça sade olan yaşam tarzını, misafirperverliklerini, dinî inançlarını, cömertlik ve cesaretini betimlerken hayranlığını gizleyemez. Şair eser boyunca dağlıların hayatından çeşitli sahneler sunar:

“Ancak bu cazip halk Avrupalının tüm ilgisini çekmedi. Dağlılar arasındaki esir, buradaki insanların inancını, karakterlerini ve yetişme tarzlarını gözlemliyordu. Yaşamlarındaki sadeliği, misafirperverliklerini, savaşa susamış hallerini, bacaklarının çevikliğini, ellerinin gücünü sevdi...” (Puşkin A.S.: 2022)

Но европейца все внимание

Народ сей чудный привлекал.

Меж горцев пленник наблюдал

Их веру, нравы, воспитанье,

Любил их жизни простоту,

*Гостеприимство, жажду брани,
Движений вольных быстроту,
И легкость ног, и силу длани...*

Avrupa okurunun ilgisini sade bir yaşam içerisinde; fakat oldukça güçlü karakter özelliklerine sahip olan halka yöneltir. Doğa koşullarıyla mücadelenin getirdiği çevik ve güçlü fiziki özellikleri karşısında onlara saygı duyar.

Kafkasya’da kendi edebî anlayışına uygun bir ortam bulan, burada yaşanan siyasi gerginlikler arasında yerli halkların, tarihi, folkloru ve yaşayışlarıyla yakından ilgilenen Puşkin, Lermontov, Bestujev, Tolstoy gibi Rus yazarların eserlerinde dağlılar objektif bir gözle betimlenmiş ve olumlu bir figür olarak gösterilir.

Puşkin “Kafkasya Esiri”nde, dağlıların ulusal anlamda felaket, katliam ve sürgünlerle sonuçlanan trajedilerini hüznü bir ifadeyle kaleme alır:

“Kafkasya’nın gururlu oğulları, siz kahramanca çarpışır, öldürdünüz; fakat ne bizim kanımız, ne sehayi zirehiniz, ne dağlar, ne çevik atlar, ne çılgin özgürlük sevgisi sizi kurtardı! (Puşkin A.S.: 2022)

*Кавказа гордые сыны,
Сражались, гибли вы ужасно;
Но не спасла вас наша кровь,
Ни очарованные брони,
Ни горы, ни лихие кони,
Ни дикой вольности любовь!*

Puşkin, tüm hayatı boyunca Rus milliyetçisi olmasına karşın Kafkasya’daki Türk ve diğer Müslüman dağlı halklara sempati duymuştur. *Erzurum’a Yolculuk*’taki hatıralarından anlaşılacağı üzere, Rus generalleri bu halklara karşı uygulanan acımasızca yaptırımlardan ötürü eleştirir ve hatta Kafkasya’daki Yermolov’dan sonra Rus ordusunun komutanı olan Kont Paskeviç’in Erivan’ı ele geçirmek için aldığı Erivansky unvanını “Yerikhonsky” olarak çarpıtarak alaya alır ve savaşı anlamsız bir işgal operasyonu olarak görür. (Tınyanov Y. N.1936: 57)

19. yüzyılda, A. Puşkin, M. Lermontov, L. Tolstoy ve diğerleri, her iki taraf için Türk-Rus savaşının tarihsel trajedisini aktarmış, karşılıklı saygı ve temasın önemini, Rusya’nın Kafkas halkları da dahil olmak üzere Müslümanlarla ilişkilerinin gerekliliğini dile getirmiştir. Puşkin’in zamanında birçok Rus entelektüel, yazar ve şair, Rusya’nın Türkiye ve Kafkasya’ya karşı savaşının agresif doğasını ve bunun ülke adına yapılmış bir uygulama değil, hükümet meselesi olduğunu yansıtmıştır.

Puşkin ile başlayan “Kafkas esiri” teması Rus edebiyatında özellikle M. Lermontov’un, L. N. Tolstoy’un, A. A. Bestujev-Marlinskiy’nin eserlerinde geniş yer bulmuştur. Puşkin ve Lermontov’un eserlerinde bu imge romantik bir ruhla işlenir. Romantik kahraman, Rusya’nın bürokratik hakimiyetini kabul etmez, özgürlük ister ve Kafkasya’da da manevi özgürlüğünü bulmayı düşlerken savaşlarda dağlılara esir düşer. Paradoksal olarak, bu kahraman gerçek aşkı ve özgürlüğü bu esaret sürecinde keşfeder. Esaret altında özgür ve saf dağlı kızının sevgisini kazanır, fakat kendisi tam olarak özgür değildir. St. Petersburg’un ikiyüzlü ve sahte yaşamının ruhuna verdiği kötücül özelliklerden kurtulamadığı için saf ve özgür bir

sevgiye ulaşamaz. Dağlı kızı sayesinde esirlikten kurtulsa da benliğindeki tutsaklıktan ve kölelikten arınamaz.

Sonuç olarak, dağlı kızı saf sevgisinin kurbanı olur, romantik kahraman, Rus entelektüel, iç acılardan muzdariptir, kendisi özgürlüğün ve güzelliğin anlamını kavrayamaz. Puşkin, Lermontov ve Tolstoy özgürlük diyarı olan Kafkasya'da gerçekleşen bu aşk ve kölelik hikâyesi ile Rus toplumunun trajedisini, bir bütün olarak tanımlar, kölelik ve özgürlük arasında arayış içerisindeki Rus içtimaiyatının dualitesini ve ahlaki sarsıntıları dile getirirler.

“Rusya’nın doğusu” (ve ayrıca “Sıcak Sibirya” ; belirli bir ikiliğin tezahürü) olarak adlandırılan Kafkasya, özgür ve savaşçı karakteri ile Puşkin dönemindeki Rus düşünürleri, manevi ve psikolojik esaretten kurtuluş ve ruhsal özgürlüğe kavuşma mekânı olarak kendine çeker. Kafkasyalıların doğal yaşamı, ilkel yaşam biçimleri, açık ve saf karakterleri, aydınlanmacılar ve romantikler tarafından kabul edilmeyen Avrupa medeniyetine alternatif, Batı’nın yanlış koşullarıyla sınırlı olmayan, özgür ve doğal yaşamın, ruhsal evrimin bir yeri olarak algılanır.

Kafkasya, aydınların zihninde romantizmin doğasında var olan düalizm, medeniyetler arasındaki zıtlık fikri ve savaşın psikolojik etkileriyle birleşince bir kaçış, özgürlük arayışı olarak algılanmasına yol açar. Romantik düalizmin bir sonucu olarak, Kafkas savaşı ve esaret teması Rus romantizminde felsefi bir anlam kazanır. Rus romantikleri, özgürlüklere engel olan Rus devleti ile uzlaşmaz, değerlerini ve yaşamlarını savunma halindeki Kafkasyalıları derin saygı ve sempati duyarlar.

Kafkas esiri motifinin sembolik anlamı, pek çok açıdan eserlerde karşılaşılan romantik esaret, içsel tutsaklık, ikili bir sevgi ve nefret, özgürlük ve kölelik, sadakat ve ihanet ile betimlenmiş ikiliklerin ifadesidir. Kafkas dağlarında tutsak edilen Ruslar, esaret sırasında çelişkili kavramların ve farklı dünya görüşlerinin çatışmasını, her şeyden önce iç çelişkilerini, gözler önüne serer. Bu içsel ikilik, XX-XXI. yüzyılın başında A.S. Puşkin’in, M. Lermontov’un, L.N. Tolstoy’un, V. Mekanin’in, I. Kolontayevskaya’nın “Kafkasya Esirleri”nin tümünde gözlemlenir.

Bunun yanı sıra Lermontov’da Kafkasya’ya yönelik romantik tavrın yerini gerçekçi bir algı almaya başlar. Kafkasya’nın harika doğası, buradaki özgürlük ruhu ile gerçek savaş, esaret, köleleştirme arasındaki zıtlık romantik ideali geçersiz kılar, gerçekliğin özünü açıklığa kavuşturur. Romantik kahraman, Kafkasya’nın görkemli dağlarında, özgürlük diyarında bile kendi iç esaretinden kaçamaz, tam tersine acısı artar, yalnızlığı derinleşir.

Puşkin, Bestujev-Marlinskiy ve Lermontov’un romantizminin ardından kısa bir süre sonra Tolstoy, Kafkasya’nın felsefi-gerçekçi bir yorumunu yapar. Ancak bu konunun edebî süreçteki mirası çok daha geniştir. Tolstoy’un hikayesi ile M.N. (M.N.1838: 17) M. N. imzalı yazarın 1838 yılında basında yayımlanmış “Kafkasya Esiri” eseri, S. Belyayev’in (Belyaev, S.1848: 2022) anıları arasında benzerlikleri bu bakımdan özellikle ilgi çekicidir.

XX. yüzyılın sonlarında ve yirmi birinci yüzyılın başlarında Mekanin, Kolontayevskaya ve diğerlerinde postrealist ve postmodernist etkiler görülür. Kafkasya savaşını konu alan ve millî duyguları öne çıkaran eserlerin (Rus ve Çeçen milliyetçiliği) yanında polisiye, macera ve dedektiflik temalarını içeren eserler de görülür.

Tanınmış modern Rus yazar Vladimir Mekanin’in “Kafkasya Esiri” hikayesi, olay örgüsü nedeniyle klasik edebiyat geleneğini yansıtsa da özünde konuya farklı bir yaklaşım ortaya koyar. Eserin başlığı

“esir” kelimesinin yan anlamlarını öne çıkarır: Puşkin, Lermontov, Tolstoy’da “esir” kelimesi “mahkûm” kelimesi ile değiştirilir, bu nedenle, ilk kelime sadece bir savaş esiri anlamından sıyrılır, bir şeye saplantıyı bildiren soyut bir anlama kavuşur. Makanin’in savaşı da soyut detaylarla örülürken içeriği genelleşir, genel olarak olaylar ve insan tipleri, savaş sureti tasvir olunur, alt metinde ise bireysel bir kaos yer alır.

Savaş mekanik bir sürece, insan iradesine bağlı olmayan kaçınılmaz bir akışa, bir yaşam biçimine dönüştüğünden, yaşam ve ölüm kavramları da dahil olmak üzere anlamsız ahlaki kavramlar ortaya çıkar. Bir başka deyişle eylemlerin geri dönülmezliği, iradenin iflası ve ölüm öne çıkar.

Öngörülemeyen olayların gidişatı, insanın keyfi davranışları, kahraman Rubakhin’nin hayatını kurtarmak için genç bir Çeçen’i öldürmesiyle de netleşir. Yazar, Çeçen’in Rubakhin tarafından değil, “elleri” tarafından boğulduğu izlenimini verir:

“Ama Rubakhi’nin makineli tüfeği yere koyan eli, çeçen esirinin yarı açık ağzını, güzel bir dudağını ve hafifçe çırpınan bir burnunu sıktı... Rubakhin diğer elini esirin boynuna doladı. Boğdu, böylece güzellik çeçen esirini kurtarmadı. Birkaç dakikalık titreşim... ve hepsi bu kadar.” (Makanin V.: 2022)

Но вторая рука Рубахина, опустившая автомат на землю, зажала ему и приоткрытый рот с красивыми губами, и нос, чуть трепетавший... Той рукой, что обнимала, Рубахин, блокируя, обошел горло. Сдавил; красота не успела спасти. Несколько конвульсий... и только.

Rubakhin’in mekanikleşerek iradesine, ahlaki kavramlara ve Rus klasik edebiyatındaki Kafkas temasına aykırı olan bu cinayet; “güzellik kurtarıcıdır” ifadesiyle de doğrulanmaktadır. Güzellik ve aşk kavramları orijinal manevi anlamlarını yitirmektedir.

Bu eserde doğa sadece büyüleyici ve heyecan verici değil, aynı zamanda insanın içsel çirkinliğinin yansıması oluşuyla da dikkat çeker. Askerler, büyük olasılıkla, güzelliğin dünyayı kurtaracağını bilmiyorlardı, ancak ikisi de genel olarak güzelliğin ne olduğunu biliyordu. Dağlar arasında, güzelliği (bölgenin güzelliğini) çok iyi hissettiler – o çok korkutuyordu.

Yazar ayrıca Dostoyevski’nin güzelliğin dünyayı kurtaracağına dair tezinden de şüphe eder. İnsan güzellik ve sevgiyi değiştirerek ruhsal olarak çirkinleştirir. Puşkin, Lermontov, Tolstoy’da görülen manevi güzellik Makanin’de insana yabancı ve onu korkutan dışa dönük bir güzelliğe (bölgenin güzelliği) dönüşür.

Klasik Kafkas eserinde, esir alınan bir Rus askeri ile bir Kafkas kızı arasındaki aşktan bahsedilir. Bu aslında Kafkas psikolojisine ve buradaki savaşlara yabancı kurgusal bir motiftir. Yakalanan genç dağlı mücahid; “kadınsı” güzelliği olan bu genç, Rubakhin’in yoldan çıkmasına sebep olur. Sonunda Rubakhin, hayatını kurtarmak için genç adamı boğarak öldürür. Rubakhi’nin yoldaşı Vovka ise, evli, çocuğu olan bir kadınla zina yapar. Dolayısıyla, Dostoyevski’nin güzellik anlamı tezi burada kendisini çürütür, çünkü güzelliğin kendisi çirkinleşir, maneviyatını yitirir, içsel içerikten yoksun bir dış karakter haline gelir, öz ile biçim arasında (özellikle savaşın arka planına karşı genç mücahidin “kadınsı” güzelliği) arasında bir çelişki oluşur. Romantik gelenekten gelen esir aşkı da ahlaksızlığa dönüşür. Böylelikle Makanin, yeni savaşın özünü, fikir ve amaçlardan yoksun, eksenini üzerinde sürüklediği insanların anlamsız yaşamını göstermeye çalışır. Ancak bahsettiğimiz bölümlerin gerçeklere, Kafkasya çevresine, Kafkas karakterine ve buradaki savaşın doğasına uymadığını bir kez daha belirtmek gerekir. Genel olarak Makanin’in bu eserinde ve yine de Çeçen savaşıyla ilgili olan, ancak Rus ordusunun iç

yaşamını ve savaşını tatsız tanımlaması nedeniyle basında yaygın olarak eleştirilen "Easy" (2008) adlı romanı (Eleştirmenlere göre, somut gerçeklerin ve ayrıntıların çarpıtılması nedeniyle) basında çıkan birçok eleştiri, gerçek kanıtlara, savaşın gerçeklerine özgür bir yaklaşımı var. Mekanin, böylece, yeni savaşın fikir ve amacından mahrum anlamını ve yozlaşan insanları gösterir. Ancak bahsettiğimiz bölümlerin gerçeklere, Kafkasya çevresine, Kafkas karakterine ve buradaki savaşın doğasına uymadığını bir kez daha belirtmek gerekir. Genel olarak Mekanin aynı konuyu ele alan, ama Rus ordusunun içyapısını hoş olmayan bir şekilde yansıtan (eleştirmenlere göre, somut gerçeklerin ve ayrıntıların çarpıtılması nedeniyle) 2008 tarihli *Asan* romanında gerçek olaylara değinir. Aslında bu eserlerde savaşın gerçekliği ya da sanatsal genellemesi değil, Mekanin'nin bir yazar ve vatandaş olarak savaş anlayışı, Rus klasikleri ile diyalogu ve bu bağlamdaki düşünceleri sunulmaktadır.

Vladimir Mekanin "*Asan*"dan önce yazdığı "*Korku*" romanında da Çeçen konusuna değinir. Romanda muharebede savaşan Rus askerinin uyumsuzluğunu, daha doğrusu toplumun ona ilgisizliğini, muharebenin anlamsızlığını ifade eder. Bu eserde ve Rus eleştirisinde yaygın olarak tartışılan konu, "*Asan*"daki Rus eleştirisinde - gerçek detayların sanat açısından özgünlüğü ya da yanlışlığı, elbette, temel sanatsal durum ve eleştiri için bir neden olamaz. Bize göre bu eserlerin eleştirilmesinin ana nedeni, yazarın Rus ordusunun eksikliklerini, ordunun ahlaki ve psikolojik durumunu, savaşın içini ve dolayısıyla bir bütün olarak toplumun eksikliklerini net bir şekilde tanımlamasıdır. Bir başka konu da vakanın gerçek olaylara dayanması üzerine gerçekleşen tartışmalardır ki kurmaca metin, doğası gereği belgesel gerçekliğe uygun olmayabilir. Bu eserlerin eleştirilmesinin ana sebebi, yazarın, Rus ordusundaki ahlaki ve diğer aksaklıkları gözler önüne sermesidir. Mekanin için savaş tek başına amaç değildir. Yazarın temel amacı toplumu bütüncül bir gözle betimlemektir.

Ancak ayrıca belirtmek gerekir ki, içeriği gerçek olaylardan; Çeçen savaşından alınan bu tür çalışmalarda kullanılan benzer üslup sanatsal bir amaca bağlı olsa da gerçekliğin zıddını anlatma izlenimini yaratır.

Mekanin'in savaşı konu alan bu eserlerinde ve "*Kafkas Esiri*"nde de çevre betimlemesi semboliktir. İnsanın güzelliğe yabancılaşması, kendinden ve çevresinden yalıtılması ve sonuç olarak manevi hissin kaybolması, asırlardır dağlara esir düşmüş bu ebedî kahramanın, "*Kafkas Esiri*"nin çevresinden çok, kendisi ile gerçekleştirdiği mücadeleyi doğa aracılığıyla gösterir. Rus romantizmi ve klasik gerçekçiliğinde özgürlük, güzellik ve ihtişamın sembolü olan dağlar Mekanin'in hikâyesinin esas kahramanı, başka bir deyişle, profesyonel bir "savaşçı" (ne kahraman, ne hain, ne cesur, ne korkak) tarafından yabancı, korkutucu, sıkıcı bir yer olarak algılanır.

Dağlar, sığınma ve yücelik algısından sıyrılarak düşman haline gelir. Ama ekseni, çekiciliği olan ve esaretten vazgeçmeyen bir düşmana evrilir. Eserin sonunda kahramanın düşünceleri bu ikili duyguyu iyi ifade eder:

Ve burada bu kadar özel olan nedir? Yüksek sesle, öfkeyle birine değil, kendisine dedi. "Soğuk asker kışlarında", dağların kendisinde ilginç olan nedir? Eklemek istedi: diyorlar, zaten bir yıl! Ama onun yerine şöyle dedi: "Kaç yüzyıl!..", ağızdan aniden çıktı; kelimeler gölgelerden fırladı ve şaşkın asker şimdi bilincinin derinliklerinde yatan bu sessiz düşünceyi düşünüyordu. Gri yosunlu boğazlar. Dağcıların fakir ve pis küçük evleri, kuş yuvaları gibi birbirine yapışmış. Ama yine de dağlar?! Orada burada güneşten sarı olan zirveleri sıklaştı. Dağlar. Dağlar. Dağlar.- Kaç yıldır kalbi ona onların büyüklüğünü sayıklar, sessiz ciddiyetlik – ama ne, gerçekten, onların güzelliği ne istiyordu demek? Neden onu çağırıyordu? (Mekanin, V.: 2022)

И что здесь такого особенного? Горы?.. – проговорил он вслух, с озлеенностью не на кого-то, а на себя. Что интересного в стильной солдатской казарме – да и что интересного в самих горах? – думал он с досадой. Он хотел добавить: мол, уже который год! Но вместо этого сказал: "Уже который век!.." – он словно бы проговорился; слова выпрыгнули из него,

и удивленный солдат додумывал теперь эту тихую, залежавшуюся в глубине сознания мысль. Серые замшелые ущелья. Бедные и грязноватые домишки горцев, слепившиеся, как птичьи гнезда. Но все-таки – горы?!.. Там и тут теснятся их желтые от солнца вершины. Горы. Горы. Горы. Который год бередит ему сердце их величавость, немая торжественность – но что, собственно, красота их хотела ему сказать? зачем оклика?

Makanin'in ve onun kahramanının bu soruları, içerikleri itibarıyla Rus edebiyatının tipolojik karakterlerinden birinin; manevi dolaşımı ve arayışları sonlanmamış "Kafkas esiri"nin Rus ulusal bilincine, halk düşüncesine yöneltilmiş cevaplanmamış sorularını içerir. Eserdeki klasiklere yönelik tutumun da farklı; postmodern yapısı da unutulmamalıdır. Makanin'de postmodernist düşünceler geleneksel ilişkide ortaya çıkar. Tolstoy'un metni geleneksel olarak algılanmaz, bazen ilişkilendirici bir alıntı olarak kullanılan metinlerarası bir arka plan oluşturur.

Böylece, eserde geleneksel motiflerin yeni bir şekilde ortaya çıktığı gözlemlenir. Dağların güzelliği ve korkunçluğu kahramanlara her zaman eşlik eder, ölüm, yaşam, güzellik ve çirkinlik iç içe geçer. Onbaşı Boyarkhovun fizikî detayları ve hissiz bir şekilde tasvir edilen ölüm sahnesinin ardından Rubakhin ve Vovka yeniden güzellikle - doğanın güzelliği ile, karşılaşırlar, çayır kuşlarının neşeli sesi kahramanları güzellik hakkında düşündürür:

Ve yine - geçidin tam çıkışında - uzun çimen var. Hiç de solmuş değiller. Sessizce sallanıyolar. Ve öylesine sevinçle gökyüzünde sesleniyorlar (ağaçların, her iki askerin üstünde) kuşlar. Belki, bu anlamda güzellik dünyayı kurtarsın. Yok-yok, yine de bir işaret gibi ortaya çıkıyor. İnsana yolunu kaybettirmiyor, yolundan çıkmamasını sağlıyor. (Yakınlıkta yürüyerek. Gözetim altında.) Güzellik, uyarak hatırlamaya zorluyor. (Makanin, V.: 2022)

И вновь – на самом выходе из теснины – высокая трава. Ничуть не пожухла. Тихо колыхается. И так радостно перекликаются в небе (над деревьями, над обоими солдатами) птицы. Возможно, в этом смысле красота и спасает мир. Она нет-нет и появляется как знак. Не давая человеку сойти с пути. (Шагая от него неподалеку. С присмотром.) Заставляя насторожиться, красота заставляет помнить.

Makanin'de görülen trajedi, savaş ve ölümün soğuk ve yıkıcı yüzünden daha çok bireyin ahlak ve insaniyet, yüksek anlamda güzellik hissi gibi özelliklerini kaybetmesidir ve böylece, düşman değil (bu savaşta, genel olarak kazanan veya kaybeden yok) kendisine, kendi ilkel insan doğasına mağlubiyetidir.

Yazar çevrenin ve olayların tasvirinde eserin sonuna kadar karşıtlık kurar. Fizyolojik detaylarla ölüm sahneleri verir, doğa ve kanlı manzaralar arasında eksiklik, olay örgüsünün çıkılmazlığı, klasik konunun postmodern tarzda değişimi kapalı bir daire oluşturur ve bu anlamsız savaşta kimsenin kazanmadığı ve kazanmayacağı sonucuna götürür. Doğanın ve çevrenin tasvirinde kullanılan kaotik manzaralar hiç kimsenin kazanamı olmadığı bu savaşın psikolojik yansıması olur.

Büyük siyasi oyunda insanlar yüzüstleşir, savaş anlamsız ve içgüdüsel hale gelir, bu "ebedi savaş" da ölüm ve cinayet bir alışkanlık haline gelir, sadece aşk değil, nefret bile yok olur:

... neden birbirimize ateş ediyoruz?.. biz onları avlıyoruz, onlar bizi, bunu biz başlatmamışız ve biz de bu geleneği bitiremeyiz.. (Makanin, V.: 2022)

...и чего мы друг в дружку стреляем?.. мы охотимся на них, они – на нас, так заведено не нами, не нам и прерывать традицию...

Kahramanlar amaçsız ve çaresiz bir hayat yaşarlar, savaş, anlaşılmasız içgüdülerle yönetilir.

Yeni Kafkas savaşının anlaşılabilir doğası, iki düşman - Yarbay Gurov ve Çeçen savaşçıların temsilcisi Alibeyov'un arasında geçen bir diyalogda görünür kılınır. İki karakter, Gurov'un evinde yemek yerken gerçekleştirecekleri alışverişin pazarlığını yaparlar. Bu diyalogda Gurov, Çeçenlere vereceği silah karşılığında yiyecek alacaktır. Çeçenlerin sakladıkları arabaları kurtarmak için gelen Rubakhin ve Vovkaya da Gurov'a kendi bahçesinde çalışması için emir verir. Yazar iki "düşman" arasında bu anlaşmayı hiç de olumsuz bir şekilde değil, aslında nesnel bir ihtiyaçtan doğan bu "amaçsız ve mantıksız" savaşın normal bir örneği olarak sunar.

Makanin, yeni Kafkas Savaşı'nın onlarca yılın ardından belirli davranışları ve hisleri mekanikleştirerek alışılmış hale getirdiğini vurgular.

Bu durum Alibay'ın Gurov ile diyaloglarına da yansır. Alibey, Çeçen yaşlıların bu savaştan yorulmuş olduklarını, Avrupa'ya odaklanmanın zamanının geldiğini belirtir:

Ve onlar diyorlar ki - Avrupa'ya yürüyüş zamanı geldi. Oraya tekrar gitme zamanı... .. Avrupa Avrupa'dır. Yaşlılar Avrupa o kadar da uzak değil diyorlar. Yaşlılar mutsuzlar. Ruslar nereye giderse, biz de oraya gideriz, neden biz birbirimize ateş ediyoruz?... Zaman zaman Avrupa'ya gitmek gerekiyor. Avrupa'ya odaklansak, dünyanın bizim olacağını yaşlılar söylediklerini bildiriyorlar. O zaman hayat, hayat oluyor.

А говорят они – поход на Европу пора делать. Пора опять идти туда... Европа и есть Европа. Старикам говорят, не так далеко. Старикам недовольны. Старикам говорят, куда русские, туда и мы – и чего мы друг в другу стреляем?... Время от времени ходить в Европу надо. Старикам говорят, что скоро у нас мир станет. И жизнь как жизнь станет.

Daha sonra göstereceğimiz gibi, Rusların ve Müslümanların Batı'ya ortak yürüyüşü fikri diğer eserlere de yansır. Buna örnek olarak Y. A. Nikiti'nin "Ruslar geliyor" toplu eseri verilebilir.

Böylece bir meslek gibi bir yaşam biçimi, alışkanlık haline gelen savaşın trajik kaçınılmazlığı, çalışmanın, üretmenin yokluğunda farklı bir hale dönüşür. Geleneksel "savaş arkadaşları" birbirleriyle savaşırken durumun her iki taraf için de saçmalığı ve anlamsızlığı gösterilir. Yarbay Gurov'un savaşın ortasında sürdürdüğü sıradan, sessiz aile hayatı, düşmanla gerçekleşen dostane iletişimi ve ticareti kapsayan konuşma, bu "ilginç" savaşın klasik kalıplara uymayan olağandışı doğasını ve mantıksızlığını da ortaya koyar.

Makanin, Kafkasya esaretine de yeni bir boyut kazandırır, savaşın her iki tarafının bir esire dönüştürüldüğünü gösterir.

Gurov ile Alibeyov arasındaki şu diyalog bu görüşü açıkça ifade etmektedir:

- Neden inatçısın Alibey! .. Dışarıdan bakıldığında ne de olsa bir tutsaksın (esirsin). Unutma nerede bulunduğunu. Sen benim mekanımda oturuyorsun.

- Bu neden ki, ben senin mekânında mıyım?

- Hiç olmasa ona göre ki, burada vadiler bizindir.

- Vadiler sizindir, dağlar bizim.

Alibeyov gülüyor:

- Şakamı ediyorsun Petroviç. Ben nasıl bir esirim... Sen burada esirsin!- Gülerek el arabasını hevesle yuvarlayan Rubakhin'i işaret ediyor: - O bir esir. Sen bir esirsin. Genel olarak, her askeriniz esirdir!

Gülüyor:

- Ben bir esir değilim. (Makanin, V.: 2022)

– *И чего ты упрямисься, Алибек!.. Ты ж, если со стороны глянуть, пленный. Все ж таки не забывай, где ты находишься. Ты у меня сидишь.*

– *Это почему же – я у тебя?*

– *Да хоть бы потому, что долины здесь наши.*

– *Долины ваши – горы наши.*

Алибеков смеется:

– *Шутишь, Петрович. Какой я пленный... Это ты здесь пленный! – Смеясь, он показывает на Рубахина, с рвением катящего тачку: – Он пленный. Ты пленный. И вообще каждый твой солдат – пленный!*

Смеется:

– *А я как раз не пленный.*

Bütün bunlarla birlikte, Mekanin yirminci yüzyılın sonlarındaki Kafkasya savaşına dair mitleşen kavramları, coşku ve heyecanı, hayalleri sarsıyor, gerçekliğin acı yüzünü- savaşın her iki taraf için trajikleşen yönünü, her iki tarafın da kaybetmeleri neticesinde aslında birer “Kafkas esiri”olduğunu ortaya çıkarıyor.

İ. Kolontayevskaya’nın “Kafkas Esiri” nde (Kolontayevskaya İrina.,2001:2022) Kafkasya savaşına hem klasik gelenekten, hem de Mekanin’den farklı olarak, varoluşsal-mitolojik bir tutum görülür. Kafkas esiri motifi, kıyamet ve Hz. İsa motifleriyle birleşir. Böylece esir, yeni bir kültürel bağlama yerleştirilir, dinî bir bakış açısıyla yorumlanır.

Belirtmek gerekir ki, Kafkas esiri temasının edebî motif ve imgesi düzeyinde farklı tarzlarda (romantik, gerçekçi, postmodernist) sanatsal-estetik yorum, Kafkas savaşının Rus yazarlar tarafından nesnel tarihsel yorumunun, gerçek olayların sanatsal analizinin önemini azaltmaz. Savaşın kendi içinde gerçek doğası, Kafkasyalıların dahil olduğu çatışmaların adaletsizliği, insanlar, halklar için yaşanan felaket, birçok eserde somut ayrıntılar ve belgeler temelinde anlatılır ve önde gelen Rus yazarlar savaşı bu şekilde protesto ederler.

Rus edebiyatında, savaşa katılanların yaratıcılığının özel bir öneme sahip bir durum haline geldiğini söylemek mümkündür. Afganistan, Karabağ, Çeçen gazileri, Rus askerleri ve subayları da dahil olmak üzere savaş konusundaki modern savaş eserleri, birçok kaynakla birlikte *Art Of War*’da çeşitli türlerde ve geniş bir yelpazede toplu olarak sergilenir. Ne yazık ki, bazı istisnalar dışında, buradaki çalışmaların birçoku objektif bakıştan oldukça uzaktır.

Bununla birlikte Rus edebiyatında halen Kafkasya’nın geleneklerine bağlı ve gerçeği ifade etmeye çalışan yazarlar eserler vermektedirler. Savaşın tarafı ülkenin bir parçası olan modern Rus yazarların verdikleri eserler arasında savaşın trajedisini ortaya çıkaran ve barış çağrısı yapan birçok eser bulunabilir.

Nesnel gerçekliği tamamen gizlemenin imkânsızlığından ötürü, bazı istisnalar, savaşın absürd anları, hem Rus hem de Çeçen halklarının siyasi oyunların kurbanı olduğu gerçeğine ışık tutan ve sıradan insanların ve farklı dinlerin mensuplarının düşman olmadığını gösteren makaleler vardır.

A.A. Babchenko’nun (Babchenko,A.A.: 2022) “Her Askerin Gözleri”, O.V. Gubenko’nun (Gubenko,O.: 2022) “Apostasiya”, “Molitva”, A.V. Chorny’nin (Cherniy, A.V.: 2022) “Müslümanın” adlı eserinde, V.I. Ivanovun, E.M. Kandibenko’nun, I.L. Sribnin’in, A.P. Zubkov’un, A.Y. Shkarin’in, A.L. Rogozhnikov’un, V. Natalyin’in, L. Berdyanskyi’nin, V. Ismagilov’un, V. Drozdov’un şiirlerinde de bu yeni savaşların

mantıksızlığı, üstlerin sıradan insanlardan soyutlanması, tüm bu trajedilerin anlamsızlığı ve Rusların, Çeçenlerin geleneksel dostluğu dikkat çeker.

Gazeteci yazar Arkady Arkadyevich Babchenko "Alkhan-Yurt", "Dağ brigadası" gibi eserlerinde, katıldığı Çeçen savaşına dair belgesel bir izlenim yaratır, naturalist ayrıntılar aracılığıyla savaşın gerçekçi bir görüntüsünü vermeye çalışır. Ancak bu görüntü sadece kahramanlarda değil, bir bütün olarak eserde bir çaresizlik atmosferi yaratır.

Savaşın renksiz arka planında ahlaki kavramlar önemsizleşir, güzellik gereksiz ve engel haline gelir. Ölümü gizleyen ve onu ana eserden ayıran gereksiz, korkunç bir güç olarak sunulur. Kafkas konusunun ana imgesi olan dağ:

Sadece, oralarda bulunan dağların ne olduğunu tahmin edebilir. Dağlar - tam çöptü. Yaşam için ihtiyacınız olan her şey omuzlarınızda (Babçenko, A.A.: 2022)

Tamam, "İyidir", diye düşündü, "Güzelidir. Fakat neredeyse oralarda çexlerdir (Çeçenler). Neredeyse oralarda savaştır, ölümdür. Bir yerlerde savaş var, ölüm. Bir yerde, güneş altında gizlenib ve bekliyaen var. Bizi bekliyor. Bekliyor ki, biz dikkatimizi kaybedelim, sonra aniden üstümüze atlasın." (Babçenko, A.A.: 2022)

Что такое горы, может представить только тот, кто там побывал. Горы – это полная задница. Все, что нужно для жизни, – все на себя».

Хорошо, – по думал он, – красиво. А ведь где-то там чехи. Где-то там война, смерть. Притаилась, сука, спряталась под солнцем. Ждет. Нас ждет. Выжидает, когда мы расслабимся, а потом прыг нет»

Bu parçadaki savaş, ölüm ve güzellik dağ sahnelerinin arkasına gizlenmiş kadın cinsiyeti ile ilişkilendirilir. Suretler tamamen yeni bir anlam kazanır ve klasik Rus edebiyatındaki "Kafkas esiri"ni kurtaran dağlı güzelinden, coşku yaratan dağlardan hiçbir iz kalmaz.

Babchenko, kalıtsal olarak süregelen geleneği takip ederek bir tezat yaratır. Kafkasya'nın egzotik dünyasını, kendine has kavramlarını, savaşın acı yüzüne şahitlik etmiş insanların algılarıyla karşılaştırır ve halk bilincinin ikiliğini doğrular:

İki Rusya var, savaştaki ve savaşı görmemiş... Aralarında uçakla iki saatlik bir mesafe olmasa rağmen paralel dünyalarda yaşarlar... Bunun sonucu olarak da iki tür insan belirir: Savaşanlar ve savaşı kitaplarda, gazetelerde ve TV haber videolarında görenler... İki ülke, bir insanın hayatının iki yarısı. (Babçenko, A.A.: 2022)

Есть две России – одна воевавшая и другая, они живут в параллельных мирах... Две России, хотя и рассто яние между ними примерно два часа лета на самолете. Соответственно, есть и два типа людей: воевавшие в си туа ции, когда до мирной жизни рукой подать, и те, для кого война – экзотика, место которой в книгах, на страницах газет и новостийных роликах по ТВ. Две страны, две по лo вины жизни одного человека.

Çeçen savaşı konusunda A. A. Babchenko'nun- "Her bir askerin gözleri", savaşın insanı yabancılaştırması ve kendisinin dahi tanıyamayacağı bambaşka bir hale büründürmesine değinir. Vietnam ve Afganistan savaşlarının orada görev alan on sekiz yaşındaki gençleri ruhen sarsarak vaktinden önce yaşlandırması, kanlı savaşlardan geçmiş insanların yaşama savaşçı gözüyle bakması gibi konulara değinir.

Savaş insanları başkalaştırırsa da, savaşları yaşamış askerlerin, eski düşmanların birbirlerini daha kolay anlamaları gerçeğini anlatan yazar, sıradan insanların politik oyunların kurbanı olduğunu, esas meselenin ahlaki özü korumak olduğunu savunur:

Devletler oyunlarını oynar ve çıkarlarının korunması hakkında her şeyi söyleyebilirler. Ama yük her zaman askerin omuzlarına biner. Bütün savaşlar benzerdir. Herhangi bir askerin gözleri gibi. Bazen savaş bu gözlerle doğrudan size kalabalığın arasından bakar. Ve ne para ne prestij ne de konum, bu görüşlerin artık bu dünyaya ait olmadığı gerçeğini gizleyemez. Olduğu gibi mi kaldın, yoksa nefret ettiğin şeye mi dönüştün? Artık ruhun aynasına bakmıyorsun. Sen, sadece ruha bakıyorsun. O çıplaktır. Her bir askerin gözleri. Bu savaş gözleridir (Babçenko, A.A.: 2022)

Государства играют в свои игры и мо гут что угод но говорить о необходимости, пре вен- тив ности и защите своих интересов. Но расхлебывать кашу всег да приходится солдату. Все войны похожи. Как и глаза лю бого солдата. Иногда война проступает в толпе этими гла зами и смотрит прямо на тебя. И уже ни день ги, ни прес тиж, ни положение не смогут завуалировать того, что они не принадлежат больше этому миру. Остался ли ты тем, кем был или стал тем, кого ненави дел там? Ты смотришь уже не в зеркало души. Ты смотришь прямо в душу. Она оголена. Глаза любого солдата. Это глаза войны.

Yazarın lirik-felsefi doğasının bu minyatür çağdaş politik süreçleri, savaşları yeterince yansıtmasa da, yeni çağın çatışmalarına, Kafkasya'daki silahlı çatışmalara dahil olan Rus askeri, merak uyandırır.

A. V Chorny'nin "Müslüman" hikâyesi, biri Rus biri Müslüman iki askerin dostluğunu konu alır. Rustam adında genç bir Müslüman, Rus arkadaşının Çeçen savaşı çıktığında savaşa gönderildiğini öğrenince, onu yalnız bırakmamak ve manevi olarak ona yardım etmek için tereddüt etmeden gönüllü olarak savaşa gider:

... Rüstem, savaşın başladığını birbirimizden ayrı ayrı öğrendik. Danışmak, sormak ve her şey e karar vermek için, beni bulmadın bile. Sen, sadece, tabur dan beni bilen birinden sordun. Ve sana benim de gideceğimi söylediklerinde, sen tereddüt etmeden soyisimini genel listeye yazdırdın. Çünkü arkadaşını bırakmadım. Çünkü onun için her türlü fedakârlığı yapmaya her zaman hazır dın. (Cherniy, A. V.: 2022)

...Рустам, мы отдельно друг от друга узнали, что на ча лась война. Ты даже не отыскал меня, чтобы посо ве то ват ься, расспросить и всё решить. Ты просто спросил кого-то в батальоне, кто знал обо мне. А когда тебе сказали, что еду и я, ты, не задумываясь, поставил свою фамилию в об щий список. Потому что не мог оставить своего друга. По то му всегда готов был пойти для него на любые жертвы.

Rustem savaşta arkadaşıyla biraraya gelir ve ona manevi destek verir. Savaşın vahşeti, dökülen kan, yıkılan cami ve evlerin manzarasıyla ruhu sarsılan arkadaşına savaştan sonra bile "Seninleyim" der ve arkadaşını arar. Ancak şok halinde olan Rus askeri, Rüstem'in davetine cevap vermez, onu yıllarca aramaz. Bu kaçışın ardında arkadaşına eziyet etmek istememesi yatar. Yıllar geçer, Rüstem vefasız olduğunu düşündüğü eski dostunu arar ve onu aramamasını, unutmamasını ister, "Yalan ve kötülüğe dayalı arkadaşlık" değil, manevi bir temele sahip ebedî arkadaşlara duyulan ihtiyacı ifade eder. İhanet ve zulümle sarsılan Rüstem, bu değerlerin kendisine din - İslam tarafından verileceğini söyleyerek kendisine ihanet ettiğini düşündüğü Rus dostunu İslam'a, dine, Tanrı yoluna davet eder:

Dedin: Arkadaşlığını aramayın, beni terk edin, unutun ve evimin derinliklerinde aramayın. Sana her zaman yalan söyleyebilecek, nefret edebilecek ve ihanet edebilecek ucuz arkadaşlara ihtiyacın yok. Sen ebedî arkadaşlar arıyorsun, zaman gelince seninle Allahın dergahına yükselecek arkadaşlar... (Cherniy, A. V.:2022)

Ты сказал: не ищи те моей дружбы, остав ьте меня, забуд ьте, и не ходите больше у моего дома. Тебе не нужны земные друзья, от ко то рых всегда идет лож ь, завист ь, которые всегда могут пре дать. Ты ищешь друзей вечных, что однажды волей Аллаха вознесутся с тобой на небо.

Eserin kahramanı savaş sırasında Müslüman Çeçenlerin onu Tanrı'ya inanmasını hatırlar:

Evet, onlar beni İslam'a çağırdılar, ama Mesih'i sevmedikleri için değil, ona inanmadığım için. "İnsanın bir Tanrısı olmalı! "Tanrı yoksa batarsın!" Dediler. Bizimle ol Rus (Cherniy, A. V.:2022)

Да, они звали меня в ислам, но, не потому что не любили Христа, а потому что я не верил в него. “У чело ве ка должен быть Бог! – говорили они, – Если нет Бога – пропасть тебе! Приходи к нам, русский”.

Maneviyatı eksik olan kahraman savaş, işlenen suçlar, cinayetler sonucunda ruhunu sağaltmak için dine yönelir:

Kendime sık sık sordum, 'Neden daha önce hiçbir şeye inanmadık?' Tanrı'yı kalbine kabul etmek için yeryüzündeki cehennem azabını gerçekten deneyimlemek zorunda mıydın? Çeçen savaşının alevlerinden geçmek zorundaydın. Ama kaç kişi hayatta kalamadı! Kaç tanesi soğuk küle çevirildi! Tanrı'nın tapınağına, bu sessiz dua ve hayır evine ilk kez girmeden önce, kalplerimizi komşularımıza karşı şiddetli bir nefretle zehirlemek zorunda kaldık. Kanına susamalı ve boğazını ısırmahtık. Hayatımızda gördüğümüz ilk tapınaklar - Dağıstan ve Çeçenya kül oldu, yıkılan camiler oldu. Bu güneş ülkelerinde biz çok yaktık, azap vermek zorunda kaldık. Hayırla tamamlamak için kötülükten başladık (Çerniy, A. V.: 2022)

Я часто спрашиваю себя: почему мы ни во что не верили раньше? Не у жели для того, чтобы впустить в свое сердце Бога, нужно было пережить ад на земле? Нужно было выбраться из топки чеченской войны. А сколько людей не смогли выйти из нее живыми! Скольких из них обратила она в холодные свои головешки! Прежде чем впервые войти в божий храм, в этот тихий дом молитвы и человеколюбия, нам пришлось отравить свою душу лютой ненавистью к ближнему. Воз же лать его крови и перекусить ему горло. Первые храмы, которые мы увидели в своей жизни – это были, лежавшие во прахе, битые мечети Дагестана и Чечни. В тех полу ден ных странах нам много раз пришлось поджигать, разрушать, вершить самосуды. Пришлось начать с худого, чтобы окончить добром.

Eserin sonunda kahramanın küskün olan Rustam'a çağrısı metaforik bir anlam taşır. İki dostun şahsında coğrafya insanının çağrısını barındıran bu ifadeler, bütüncül olarak okunduğunda halklar, dinler ve insanlar arasında barışa çağrı, dev askeri makineye karşı protesto, günahlardan arınmak isteği gibi yüksek insani değerleri içerir:

Oraya geri dönmeliyiz Rustam. Önceki yaşam tarzımızın sona erdiği o şenlik ateşine. İncil'i ve Kuran'ı henüz zaman bulup elimize alamadığımız yere. Henüz tartışma ve aptalca kızgınlığın olmadığı yere. Tanrı'nın bir zamanlar bizim gibi kafirleri bir araya getirdiği yere. Beni duyuyor musun Müslüman? Bu benim, Hristiyan! Seni çağırıyorum. Geri dön kardeşim! (Çerniy, A. V.: 2022)

Нам нужно вер нуть ся туда, Рустам. К тому костру, где закончился наш прежний жизненный путь. Где мы еще не успели взять в руки Библию и Коран. Где еще не было ссор и глупых обид. Где нас, неверующих, когда-то свел Бог. Ты слышишь меня, му сульманин! Это я, христианин, зову тебя об рат но! Вер нись, брат!.

Sonuç

Kafkasya ve Kafkas savaşına bir bütün olarak rasyonalist yaklaşıma karşı çıkan modern araştırmacı Yakov Gordin, Kafkasya'nın "Puşkin zamanından bu yana" sadece coğrafi ve etnografik motiflerin yanında varoluşsal motifleri de içerdiğini belirtir.

Aynı zamanda, bu tarihî olayın estetik ve ahlaki yönüne vurgu yaparken, halkın zihninde yer alan Kafkas savaşını şöyle anlatır:

Her birimiz güzel bir manzara arasında, güzel bir rakiple karşı karşıya geldiğimizde daha iyi hissetmeye başlıyoruz. Güzellik, anlamın en etkili temsilcisidir - ya da belki de onun en doğru göstergesidir (Gordin, Yakov, 2000: 2022)

Yazarın Kafkas savaşının felsefi yorumlarına ilişkin bilimsel ve gazeteci kimliğiyle yaptığı araştırma, özgünlüğüyle öne çıkar.

XIX yüzyılın başından itibaren Kafkasya - Rus edebiyatı ile birlikte, edebiyata, bilimsel, politik, ideolojik, felsefi eserlere ve yazarların yazışmalarının yanı sıra müzik ve resme de geniş ölçüde yansımıştır denilebilir.

Genel olarak, İslamî doğu ve Kafkasya motifleri hem ihtida ve taklit şeklinde hem de Rus millî geleneğine uyarlanmış bir yorumda geleneksel sembollerin şiirsel ustalığını kuşanarak görünür kılınır.

Kafkasya'ya sürgün edilen aydın A. Alyabyev'in "Kafkasya esiri", "Ammalat Bey" operaları, "Çerkes Şarkıları"nı, özellikle A. Bestujev-Marlinsky'nin sözleriyle bestelediği "Kabardey-Balkarya Şarkısı"nı, kaydettiği halk şarkıları ve dans melodilerini de kaydetmek lazım. 1816'dan beri Kafkasya'da müzik örnekleri toplayan A. Alyabyev'in Asya şarkıları arasında terekeme motiflerine dayalı "Azerbaycan" adlı bir bölüm de bulunmaktadır. Rusya'ya taşınan Fransız koreograf Charles Louis Didlo'nun 1823'te "Kafkasya'nın esiri veya gelinin gölgesi" balesini sahnelemesi de Puşkin tarafından övgüyle karşılanır. B. V. Asafyev'in "Kafkas esiri" balesi, Kafkasya'ya hitap etmesi açısından da dikkate değer eserlerdir.

Böylece Rus edebiyatında Kafkas esiri konusu, zengin edebî ve estetik kaynakları, özgün şiirsel tipolojisi ile edebî bir olay olarak ortaya çıkar. Bu olay, yalnızca edebî yönüyle değil; felsefi, tarihî, kültürel ve ideolojik yönleri ve Avrasya tarihi ve Rusya-Türkiye ilişkileri ile de yakından bağlantılıdır. Dolayısıyla bu filolojik ve tarihsel-kültürel mesele, yukarıda belirtilen yönlerden kapsamlı ve kapsamlı araştırma gerektiren bilimsel bir konu olarak ilgilidir.

Kaynakça

- Babçenko, A. A., *Glaza lyubogo soldata*, <https://starshinazapasa.livejournal.com/121223.html>;
- Babçenko, A. A., «*Alhan-Yurt*» // <http://lib.ru/MEMUARY/CHECHNYA/babchenko2.txt>;
- Babçenko, A. A., *Gornaya brigada* // <http://lib.ru/MEMUARY/CHECHNYA/babchenko1.txt>
- Belyayev, S. *Dnevnik russkogo soldata, bivşego desyat mesyatsev v plenu u çeçentsev* // «Bibliyoteka dlya çteniya», t. 88, 1848; https://royallib.com/book/belyaev_s/dnevnik_russkogo_soldata_bivshego_desyat_mesyatsev_v_plenu_u_chechentsev.html;
- Gordin, Yakov. *Kavkaz: zemlya i krov. Rossiya v Kavkazskoy voyne XIX veka*. SPb.: jurnal "Zvezda", 2000;
- Gordin, Yakov. *Zaçem Rossii nujen bıl Kavkaz: İllyuzii i realnost*; *Ničego ne utayu, ili Mir pogibnet, yesli ya ostanovlyus. İstoriya velikoy utopii*. SPb.: jurnal "Zvezda", 2008 <https://magazines.gorky.media/znamia/2009/8/yakov-gordin-zachem-rossii-nuzhen-by-l-kavkaz-illyuzii-i-realnost-yakov-gordin-nichego-ne-utayu-ili-mir-pogibnet-esli-ya-ostanovlyus.html>
- Gubenko, Oleg. *Molitva* // http://rulibs.com/ru_zar/prose_military/gubenko/o/j12.html
- Gubenko, Oleg. *Apostasiya* // http://rulibs.com/ru_zar/prose_military/gubenko/o/j1.html
- Kolontayevskaya, İrina. *Kavkazskiy plennik. Dokumentalnaya povest*. Opublikovano v jurnae Drujba narodov, nomer 4, 2001 <https://magazines.gorky.media/druzhba/2001/4/kavkazskij-plennik.html>
- Makanin, Vladimir. *Kavkazskiy plenniy* // <http://lib.ru/PROZA/MAKANIN/makanin.txt>
- M.N. *Kavkazskiy plennik* // «Bibliyoteka dlya çteniya», t.31, 1838,s.17-52
- Puşkin, A.S. *Kavkazskiy plennik* // <http://www.as-pushkin.ru/index.php?cnt=7&sub=1&part=1&page=3>

- Taho-Godi, M.A. *Kavkaz glazami puteşestvennitsı načala XIX v.* (K istorii syujeta o «kavkazskih plennikah»)// Nauçnaya mısl Kavkaza. – Rostov n/D, 2002. No 3. – C. 95-101.
- Taho-Godi, M.A. *Kavkaz i «kavkazskiye plenniki» glazami puteşestvennikov načala XIX v.:* Ksavye de Mestr i Frederika Freygang//Daryal.:Literaturno-hudojestvenniy i obşestvenno-politiçeskiy jurnal. 2001.No 1 // http://www.darial-online.ru/2001_1/taxogo.shtml
- Tınyanov, Y.N. *O "Puteşestvii v Arzurum"*// *Puşkin: Vremennik Puşkinskoy komissii/AN SSSR. İn-t literaturı.* – M.; L.: İzd-vo AN SSSR, 1936. – [Vıp.] 2. – S. 57 – 73 // <http://feb-web.ru/feb/pushkin/serial/v36/v36-057-.htm>
- Çerniy, A.V. *Mir vsem vam (iz dnevnika zamkomvzvoda). Musulmanin* // <https://prochtu.ru/text.php?avtor=1598&kniga=1&f=html&p=view>